

RAUTAKAUSI

500 EAA - 1200 JAA

AJOITUS 500 eaa - 1200 jaa

VARHAISRAUTAKAUSI 500 eaa - 400 jaa

- Esiroomalainen kausi 500 - 0
- Roomalainen kausi 0 - 400

KESKIRAUTAKAUSI 400 - 800

- Kansainvaellusaika 400 - 600
- Merovingiaika 600 - 800

MYÖHÄISRAUTAKAUSI 800 - 1200

- Viikinkiaika 800 - 1050
- Ristiretkiaika 1050 - 1200

RAUDAN EDUT

- **Yleinen** ja helposti saatava raaka-aine (järvi/suomalmi)
- Vaatii monta valmistusvaihetta ja erikoisosaamista
- Pehmeämpi kuin tinapronssi
- Hiilen kanssa siitä saa **lujaa terästä**, mutta vaatii korkean lämmön
- **Yksi historian suurimpia edistysaskeleita**

RAUDAN VALMISTUS HALTUUN

1. Rautamalmin **nosto** järvestä limoniittina
  2. Kuivaus ja **esipuhdistus** nuotiossa kuumentamalla eli pasuttamalla
  3. **Syden** tekeminen eli puun poltto hiilimiilussa
  4. Raudan **pelkistys** uunissa 1200 asteessa, apuna palkeet
  5. Uunissa erottui rauta”sieni” ja pelkistyskuona
  6. Raudan **puhdistustaonta**
- HUOM! 1200 astetta ei riittänyt sulattamaan rautaa, joten siihen jäi vielä epäpuhtauksia.

RAUTA SUOMESSA

- **800–600 eaa** vanhin esine: Savukosken 2 käyrää tikaria, tuontia
- **500 eaa** alkaen tuontiesineitä **rannikolla** sekä rautakuonaa
- **500–300 eaa sisämaassa** opittiin raudan valmistus
- Valmistustaito tuli Virosta ja Skandinaviasta
- **Sepistä** arvostettu erityisosajien ammattiryhmä
- **350 eaa** 1. tunnettu valmistuspaikka Kajaaninjoen varrella
- Pronssi oli ollut **ulkomainen** raaka-aine, rinnalla kiviesineet
- Rauta oli **kotimaista**, syrjäytti kiviesineet vähitellen kokonaan

VARHAISRAUTAKAUSI 500 eaa – 400 jaa

- Esiroomalainen kausi 500 – 0 eaa
- Roomalainen kausi 0 – 400 jaa
- **Viileä** ilmastovaihe jatkui
- **Opittiin** raudan valmistus
- **Jatkuvuus** pronssikaudelta: rannikon ja sisämaan erot
- **Kaskiviljelyä** (ohra) ja **karjanhoitoa** rannikolla
- Pääelinkeinoina silti **metsästys ja kalastus**
- 0–400 provinssiroomalaisia esineitä Suomeen, vähäistä
- Suomen tuotteet eivät juuri kiinnostaneet roomalaisia
- Pienet yhteisöt, vähän asukkaita, Varsinais-Suomessa
”joitakin satoja”, lounaassa ja Pohjanmaalla
asutustihentymiä

SUOMEN JA SAAMEN KIELET VUONNA 0

- **Muinaiskantasuomea** puhuttiin Virossa ja Suomen kaakkoisrannikolla
- **Kantasaamea** puhuttiin Laatokan - Äänisen alueella
- Sisämaassa puhuttiin **kadonneita kieliä**
- **Saame ja suomi** omiksi kielikseen vasta rautakaudella
- **Saame** pitkään sisä-Suomen kieli: näkyy paikannimistössä
- **300-luvulla** saame alkoi levitä pohjoiseen nykyisille sijoilleen

ROOMALAISAJAN KEHITYS

- **Kalmistot levisivät** 200-300-luvuilla Pohjanmaalle ja sisämaahan
- **Sisämaassa** keramiikka katosi ja saamen kieli levisi pohjoiseen
- **Germaanisista tulokkaita rannikolle:** asehautaukset, ”tuhlailevat hautajaiset”
- Esiroomalaisella kaudella ei johtajia, roomalaisella ajalla **Päälliköiden Aika**
  - Miekat hopeakoristeisissa tupeissa, lasiset juomasarvet, pronssinen viinikauha ym. loistoesineet

FIMBUL-TALVI 536 – 537

- **536 tulivuorenpurkaus** Islannissa: vulkaaninen tuhka pimensi taivaan puolentoista vuoden ajan.
- **Aurinko himmentyi** Kuun kaltaiseksi sumeaksi valonlähteeksi.
- **Lämpötila laski** alimmilleen yli 2000 vuoteen: **katovuodet.**
- Roomassa kauhisteltiin, Eurooppa oli sekaisin.
- Monet yhteiskunnat luisuivat **kaaokseen** nälänhädän vuoksi.
- Sana **fimbul-talvi** sai myöhemmin viikingit vapisemaan.
  - Se merkitsi hyytävää painajaista, joka johtaisi nälkään ja sotiin ja lopulta maailman tuhoon eli **ragnarökiin.**

KESKIRAUTAKAUSI 400 – 800

- Kansainvaellusaika 400–600
- Merovingiaika 600–800
- **Jatkumo** roomalaisajalta: päällikköhaudat ym.
- **Raudan** valmistus loppui, kun Ruotsista sai helposti hyvää rautaa.
- **Mystinen niukkuus** 550–700 lounaan löydöissä: 536 fimbul?
- **Asutus supistui voimakkaasti** Pohjois- ja Keski-Pohjanmaalla, kalmistot katosivat kokonaan. Myös Etelä-Pohjanmaa heikkeni.
- **Ahvenanmaalle uutta väestöä**: meri elätti fimbulin aikaan
  - Skandinaavinen esineistö, tuhannet kumpuhaudat
- **Rikkaat löydöt** 700–800-luvuilla lounaassa Aurajokilaaksossa

KALMISTOT KESKIRAUTAKAUDELLA

- **Kalmistokulttuuri voimistui ja levisi** sisämaahan Kokemäeltä Hämeeseen, Savoan ja Karjalaan asti.
- **Peltoviljely levisi** samaa tahtia
- **Polttokenttäkalmisto** uutena hautausmuotona: poltetut luut ja esineet levitettiin tasaisen kivikentän rakoisiin
  - Suomen oma hautamuoto
- **Röykkiöhautaus** säilyi mutta väheni, polttokentästä yleisin Varsinais-Suomessa.
- Levittikö kalmistokulttuuria **muutto** itään? Vai **omaksuivatko** sisämaan asukkaat rannikon kulttuurin?

POIKKEUKSELLISIA HAUTAUKSIA

- Yleensä aina polttohaudaus
- Rannikolla joitain **venepolttohautauksia**
- Euran ja Köyliön **ruumishaudat** (600 – 1200)
  - Mukana rikkaita päällikköhautoja / soturihautoja
  - Olivatko omaksuneet uuden hautatavan palvellessaan sotilaina ulkomailla? Vai jokin vieras kansa?
- Pohjanmaan **Leväluhdan** ruumishaudat: yli sata naista ja lasta haudattu upottamalla lampeen (Käldamäessä vastaava: 6 kpl)

MAANVILJELYSTÄ

- Muinaispellot ristiin kynnetty
- **Yksivuoroviljely**: maa ei levännyt, täytyi lannoittaa voimakkaasti
- Karjan tärkein tehtävä oli **tuottaa lantaa**
- Yksi peltohehtaari vaati 10–20 hehtaaria niittyä karjan talvirehuksi
- **Koiria** jo kivikaudella, **kissa** kotieläimeksi viljelyn myötä (rotat)
- **Hevosia** keskirautakaudella
- Pitkätalot: karjakin kotona

MYÖHÄISRAUTAKAUSI 800 – 1200

- Viikinkiaika 800 – 1050
- Ristiretkiaika 1050 – 1200
- 800-luvulta alkaen **ruotsalaiset viikingit** idäntiellä
- **Ahvenanmaa** kuului viikinkikulttuurin piiriin
- Skaldirunot kertovat **viikinkien hyökkäyksistä** eteläiseen Suomeen
- 900-luvun lopussa **Ruotsin valtio** muotoutui: yksi kuningas hallitsi Mälarnia ja Länsi-Götanmaata
- 1164 perustettiin Uppsalan arkkihiippakunta
- Suomi oli viikingeille lähinnä **turkisten** hankinta-alue

ASUTUS MYÖHÄISRAUTAKAUDELLA

- **Lämpökausi** lisäsi satoja ja **väestönkasvua**
- Suomessa vuonna 1200 noin **50.000** – **90.000** asukasta (Virossa 150.000)
- Asutus voimakkainta edelleen **lounaassa**
- Viikinkiajalla ei selkeitä kyliä, vaan ryhmäasumuksia
  - Kalmistot voivat viitata kyliin
- Talojen lähi-, ulko- ja kaukonautinta-alueet
- Ristiretkiajalla **hirsitaloja**, ns. savupirttejä (avoliesi / uuni)

AHVENANMAAN "VIIKINGIT" 800 – 1000

- Saarilla noin **3000 – 6000** asukasta
- Kulkivat **viikinkien matkassa** Volgan reitillä itään
- 10 islamilaisten **hopearahojen kätköä**, suurimmassa 860 rahaa
- Ahvenanmaalaisilla oli myös **siirtokunta keski-Venäjällä** Jaroslavlissa Ylä-Volgan alueella (savitassut)
- Saltvik: ylimyksen / hallitsijan sali 45 x 15 metriä
- 1000– arvoituksellinen **löytötyhjiö**: ei hautoja, ei asuinpaikkoja, vain siitepölyä. Syy?
  - Hopeavirran loppu autioitti Birkan 900-luvulla. Päteekö Ahvenanmaahan?
  - Idäntien kauppaverkon häiriö?

KAUPPA MYÖHÄISRAUTAKAUDELLA

- Sisämaan asukkaat vaihtoivat rannikolle turkiksia viikinkejä varten
- Saaristoon sesonkiluonteisia kauppapaikkoja, joissa ei pysyvää asutusta
  - Kemiön Kyrksund ulkosaaristossa (löydöt: punnuksia, rahaa)
- Suomi syrjäinen, islamilaiset 800-900-lukujen rahalöydöt: manner-Suomi 300 kpl, Ahvenanmaa 1300 kpl, Latvia 2000 kpl, Viro 5000 kpl, Gotlanti 70.000 kpl
- 1000-luvulta alkaen Suomessa kätkölöytöjä: englantilaisia, saksalaisia ym. eurooppalaisia rahoja
- Kaupasta kertovat myös vaa'at, punnukset ja pilkkohopea

KALMISTOT MYÖHÄISRAUTAKAUDELLA

- Kalmistoalue pysyi ennallaan
- Etelä-Pohjanmaalla kalmistot katosivat:
katosiko asutuskin?
- **Polttokenttäkalmistot** yleistyivät,
hautaröykkiöt vähenivät
- Viikinkiajan haudat niin **ylellisesti**
varusteltu, että päälliköitä ei voi
erottaa
- 1000-luvulla **iso muutos** koko Etelä-
Suomessa: **ruumishautaus** alkoi
syrjäyttää polttohautauksen (aiemmin
vain Eurassa)
- Osin poltto- ja ruumishautauksia
samoihin kalmistoihin

LEVOTON AIKAKAUSI 1100-1300

- Sotaretkiä Ruotsista, Karjalasta ja Novgorodista
- Vuoden 1200 paikkeilla tanskalaiset "ristiretket"
- Merirosvojen hyökkäykset rannikoille
- Jäämien hyökkäykset Karjalaan
- 70 muinaislinnaa mantereella sekä useita Ahvenanmaalla
  - Maa- tai kivivallin päälle rakennettu hirsivarustus
  - Mäkilinnat osin suojattuja, harjulinnat täysin suojattuja
- Lapin aarrelöydöt kertovat levottomasta ajasta
  - Uusia tulokkaita: vieraat kauppiat, uudisasukkaat, "verottajat"
  - Osin väkivaltaiset turkisretket pohjoiseen, saamelaisten sisäiset jännitteet